

Прус Ю.О. – ст. викладач Таврійської державної агротехнічної академії

ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові слова: землекористування, реформовані сільськогосподарські підприємства, економічний стан.

Key words: land usage, reformed agriculture enterprises, economical condition.

Реферат. Сучасні аграрні перетворення базуються на становленні приватної власності, в тому числі і на землю. Рух земельних паїв призвів до зменшення землекористування сільськогосподарських підприємств та збільшення частки господарств, які мають до 3 000 га сільськогосподарських угідь. Дослідженнями встановлено, що найвищої ефективності господарювання досягають агропідприємства з розміром 3 000 – 4 000 га. Це залежить від факторів інтенсифікації, оптимального поєднання ресурсів та їх раціонального використання. В свою чергу ефективність господарської діяльності та фінансове становище є важливими чинниками стійкості землекористування. Подальше їх погіршення буде створювати малоземелля та призведе до втрати цілісності агропідприємств. Тому необхідно здійснювати комплекс заходів стосовно підвищення ефективності господарств за допомогою вдосконалення кредитування, встановлення максимальних розмірів орендної плати за землю, ін.

Summary Modern agrarian changes are based on private ownership, and on land ownership in particular. Changing land plots had brought to decreasing of land usage in agricultural enterprises as well as farms share increasing that own less than 3 000 hectares. Research states that the most efficient enterprises are those that have 3 000 – 4 000 hectares. It depends on the factors of intensification, optimal resources proportion and their rational utilization. Effective farming, in its turn, and financial condition are the major causes that result to steady land usage. Their further worsening would create land scarcity and bring to unity loss of agroenterprises. Thus it's urgent to realize complex arrangements in order to increase farms effectiveness by means of crediting perfection, defining of maximum tenant payment etc.

Вступ Земельна реформа як головна складова аграрних перетворень в Україні повинна стимулювати виробничі сили і дати позитивний поштовх розвитку економіки, сприяти підвищенню ефективності

виробництва. Докорінна перебудова земельних відносин відбувається на основі змін у формах власності і господарювання, змін землевласників і землекористувачів. Як свідчить світовий досвід, ефективність будь-якої власності на землю безпосередньо залежить від ефективності землекористування, іншими словами, має важливе значення те, які будуть створені умови для формування ефективних товаровиробників та стимулювання їх виробничо-комерційної діяльності. Тому стан та зміни землекористування сільськогосподарських підприємств (як до , так і після реформування) повинні враховуватись при створенні ефективного механізму земельних відносин.

Матеріали і методика досліджень. Дослідження проводились на матеріалах статистичної звітності КСП та звітності управлінь земельних ресурсів Мелітопольського, Приазовського та Якимівського районів Запорізької області за період 1996-2000 рр. Встановлювалась кількість землекористувачів, розмір їх землекористування, проводились аналітичні групування, розраховувалась система показників ефективності господарської діяльності та фактори, які на неї впливають.

Результати досліджень. Реформування сільськогосподарських підприємств проводилося на основі корінної трансформації законсервованої на багато десятиліть системи землекористування і в результаті відбулися зміни в кількості та складі суб'єктів та розмірах угідь, які вони обробляють.

Таблиця 1

Характеристика землекористування реформованих підприємств

Групи господарств по площі с.-г. угідь. га	1996-1999рр.(в середньому)				на 01.07. 2000 р.			
	господарства		с.-г. угіддя		господарства		с.-г. угіддя	
	кільк.	%	га	%	кільк.	%	га	%
до 3000	14	17,9	32542	8,7	25	33,3	52039	17,3
3000-4000	26	33,3	87330	23,4	22	29,3	78198	26,0
4000-6000	17	21,8	84020	22,5	14	18,7	67836	22,5
6000-8000	14	17,9	95313	25,5	11	14,7	71838	23,9
більше 8000	7	9,0	73961	19,8	3	4,0	30950	10,3
Разом	78	100	373166	100	75	100	300861	100

Наведені показники, а також вивчення їх динаміки за 1996-99 рр. свідчать, що спостерігається постійне збільшення (в абсолютному і

відносному виразах) кількості та площі землекористування найменших господарств та відповідне зменшення по групі найбільших господарств. Як наслідок, середня площа господарств в цілому зменшилась за період 1996-2000 рр. з 4938 га до 4011 га, при цьому 50% новостворених підприємств мають площу до 3412 га. Аналіз кривих Лоренца показав, що після реформування утворилась дещо більша рівномірність в розподілі сільськогосподарських угідь між даними групами господарств.

Зменшення середнього розміру господарств було основним чинником загального зменшення площі, оскільки із 3 ліквідованих КСП 2 були фактично приєднані до інших господарств. В свою чергу середній розмір господарств зменшувався переважно за рахунок виходу селян з паями. На протязі 1996-1999 рр. землі колективної власності зменшились незначно – на 3,6 %, тоді як державні землі, якими користувались КСП, - на 13 %. Але останні склали тільки близько 10 % в загальній площі сільськогосподарських угідь, тому загальне зменшення за цей період на 75 % обумовлене саме рухом земельних паїв. За період 01.01.– 01.07.2000 р. цей рух став ще суттєвішим, що в підсумку зменшило площі сільськогосподарських угідь порівняно з 1996 р. на 22 %.

Найменші коливання по кількості господарств, їх загальної та середньої площі спостерігаються в другій групі. Розрахунки показують, що саме ця група господарств має, порівняно з іншими, вищу економічну ефективність. Але це не означає що господарства з більшою площею є менш ефективними саме з-за цього фактору [6]. Встановлено, що ефективність господарювання в досліджуваній сукупності залежить від якості, кількості та співвідношення виробничих ресурсів.

Забезпеченість ресурсами завжди виступала чинником, який обумовлював результативність сільськогосподарського виробництва [1, 5, 7]. Більш значних результатів досягають саме ті господарства, які мають більш високий рівень інтенсивності виробництва на основі оптимального поєднання його факторів. Це підтверджують дані таблиці 2. Так, збільшення осначеності основними та оборотними фондами, кількості залучених робітників сприяє збільшенню виручки, зменшенню збитковості та стійкості фінансового стану¹⁾ Але при цьому надлишок вказаних ресурсів, наприклад, робочої сили, чи основних фондів, які не забезпечені оборотними фондами, негативно впливає на прибутковість. Крім того, рівень результативності залежить також від якості менеджменту на підприємстві, який, як показують дослідження, іноді не сприяє раціональному використанню обмежених ресурсів.

¹⁾Примітка: індекс фінансового стану розрахований по [2].

Таблиця 2

Вплив економічного стану підприємств на землекористування

Показники	Групи господарств								
	по виручці с.-г. на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.			по прибутку від реалізації с.-г. продукції на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.			по індексу фінансового стану		
	до 17	17-24	більше 24	-8 і нижче	від -8 до -3	-3 і більше	-300 і нижче	від -300 до -100	-100 і вище
Кількість господарств	22	34	22	26	31	21	20	34	24
В розрахунку на 100 га с.-г. угідь:									
– основних фондів с.-г. призначення, тис. грн.	224,2	256,4	280,0	305,5	245,3	202,0	202,2	272,2	273,3
– оборотних фондів, тис. грн.	13,8	18,3	30,2	19,0	20,5	21,6	13,1	19,5	26,0
– середньорічних працівників, чол.	3,3	4,0	5,5	4,5	4,0	4,2	3,5	4,4	4,5
– валової продукції, тис. грн.	14,7	22,0	36,0	22,2	24,2	28,0	16,1	22,6	31,1
– виручки від реалізації с.-г. продукції, тис. грн.	10,0	15,5	23,2	15,9	15,2	17,9	11,8	16,1	19,3
– збитку, тис. грн.	5,9	5,8	2,4	9,5	4,3	0,01	6,8	5,9	2,3
Продуктивність праці в с.-г., тис. грн./чол.	4,4	5,5	6,6	4,9	5,6	6,9	4,7	5,1	7,0
Рівень збитковості, %	36,5	27,4	9,3	37,4	22,1	0,1	36,5	26,6	10,7
Темпи зменшення площі с.-г. угідь в групі за 1996-1999 р., %	11,7	8,7	2,8	15,2	5,2	3,3	9,5	10,7	3,2
Темпи зменшення площі с.-г. угідь в групі за 1996-2000 р., %	32,9	21,8	11,0	34,3	19,9	8,5	32,0	24,4	10,5
Середня площа господарства в 1996 р., га	4409	5677	4326	4842	5397	4380	4813	4918	5072
Середня площа господарства на 01.07.2000р., га	3256	4441	4035	3446	4465	4010	3638	3718	4540

Зауважимо, що в третій групі (див. табл. 2) знаходяться господарства, які мають достатньо розвинуте тваринництво та галузі переробки сільськогосподарської продукції. Тобто більш значних результатів досягають підприємства, які диверсифікують свою діяльність, що сприяє рівномірному надходженню коштів, меншій залежності від позикових ресурсів, надає можливість вчасно розраховуватись по платежам та виплачувати заробітну плату. Так, заборгованість по заробітній платі на кінець року складає в першій групі близько 60 % від нарахованої за рік, тоді як в третій – 30 %.

Розглядаючи розміри ефективних і неефективних господарств слід підкреслити, що про надлишок земельних угідь у сільськогосподарських підприємств можна говорити тільки одночасно з аналізом наявності та співвідношення інших ресурсів.

Як видно, рівень ефективності господарської діяльності та фінансової стійкості є фактором, який впливає на розміри землекористування агропідприємств. Більш ефективні господарства мають і більш стійке землекористування. Звичайно, на зменшення площі впливають і наявність пропозиції інших господарюючих суб'єктів взяти в оренду паї, і рівень пропонованої ними орендної плати, і близькість місця розташування земельних ділянок до транспортних магістралей та комерційних осередків. Але, як показує досвід, ці фактори починають "спрацьовувати", головним чином, на фоні низької економічної ефективності. Аналіз середніх розмірів господарств першої групи на 01.07.2000 р. дає змогу побачити, що збільшилась кількість і питома вага саме низькоефективних підприємств (див. табл. 1).

Середня площа новостворених сільськогосподарських підприємств зменшилась порівняно з 1996 р. на 18,8% і при цьому майже на 30% знаходиться в короткостроковій оренді, що в перспективі може призвести до втрати цілісності агроформування як єдиного виробничого господарського комплексу. Це може стосуватися як гірших, так і кращих господарств, враховуючи похилий вік більшості земельних власників і переважну відірваність від сільськогосподарського виробництва їх спадкоємців. В результаті бажання отримувати якомога найвищу орендну плату збільшує пропозицію землі підприємницьким структурам, які ведуть виробництво зерна та насіння соняшника на розрізаних земельних масивах. Слід також враховувати, що нові землекористувачі залучали ділянки, які раніше обробляли КСП, з середнім розміром 500 га.

Таким чином, в результаті не стійкого землекористування і подальше дроблення господарств без суттєвих надходжень капіталу зменшить ефективність сільськогосподарського виробництва. Тому, на нашу думку підприємствам і державі потрібно здійснювати заходи, які будуть

перешкоджати малоземеллю. До них слід віднести зокрема вдосконалення кредитування, регулювання не тільки мінімальної, а і максимальної межі орендної плати, сприяння довгостроковому залученню капіталів у агровиробництво.

Бібліографічний список

1. Балыков В.Е. Эффективность использования основных фондов и капитальных вложений в сельском хозяйстве. – Л.: Агропромиздат. Ленингр. отд-ние, 1988.- С. 74-81
2. Гуськов И.Б., Давыдов В.М. Практика антикризисного управления предприятиями АПК. – М.: Колос, 1999. – С. 25 – 28
3. Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу: Кол. монографія у двох томах. Т.1/ За ред. П.Т. Саблука, В.Я.Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2000. – 732 с.
4. Федоров М.М. Економічні проблеми земельних відносин у сільському господарстві. – К.: ІАЕ, 1998. – 263 с.
5. Черевко Г.В., Гусаковський В.С. Проблеми зниження матеріаломісткості сільськогосподарської продукції. – К.: Урожай, 1991. – С. 96-102
6. Шевченко В.В. Економічний механізм функціонування кооперативних аграрних підприємств в умовах перехідної економіки: Автореф. дис... к-та екон. наук 08.07.02 / Миколаївська держ. акад. – Микол., 2000. – С. 6-8.
7. Шиян В.И. Эффективность использования производственного потенциала колхозов и совхозов. - К.: Урожай, 1988. – С. 5-12